

СУДОУСТРОЙСТВО; ПРОКУРАТУРА И АДВОКАТУРА

УДК 347.965.3(477)

ПРОФЕСІОГРАМА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМ АДВОКАТА: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Поклонська О. Ю., Компанейцев С. В.

*Кримський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Сімферополь, АР Крим, Україна*

У статті розкрито поняття професіограми як науково обґрунтованих норм, що регламентують діяльність, та вимог, що висуваються до представників певної професії. Висвітлено зміст професіоналізму адвоката та доведено, що він передбачає глибоке засвоєння та усвідомлення змісту професійних обов'язків. Акцентовано увагу, що важливою характеристикою професіонала виступають поняття професійної честі і професійної гідності.

Ключові слова: адвокат, професіограма, професіоналізм, професійний обов'язок, професійна честь, професійна гідність.

Постановка проблеми. Наукові розробки у сфері адвокатської діяльності сприяють формуванню так званого образу сучасного юриста, адвоката в оновленому форматі української юриспруденції. У зв'язку з цим, нерозривним є дослідження особистості адвоката в аспекті його практичної роботи та у вільний від роботи час. Суттєвим фактором виступають також і морально-ділові якості адвоката, які дозволяють розкритися йому як професіоналу і напряду впливають на продуктивність та якість виконуваної ним роботи.

Аналіз останніх досліджень. Своєрідним «вінцем» нинішніх досягнень у дослідженні адвокатської діяльності, стало введення у науковий обіг поняття «професіограми адвокатської діяльності». Цьому присвячені роботи таких вчених як Гусарєва С. Д., Скакун О. Ф., Тихомирова О. Д. та ін., які визначають професіограму адвоката необхідною характеристикою особистості як основної у виявленні професійної придатності. Однак відсутність єдності у виділенні елементів структури у професіограмі адвоката створює об'єктивні передумови до проведення наукового дослідження у площині даної проблематики. Варто зазначити, що озвучені нами сторони адвокатської діяльності ще не ставали предметом комплексного науково-теоретичного дослідження. Робилися непоодинокі спроби аналізу окремих питань чи аспектів його професійного життя. Результати кожного з цих досліджень різняться між собою, сформовані у них вимоги, яким повинен відповідати сучасний адвокат, та шляхи вдосконалення адвокатської діяльності характеризуються своєю неузгодженістю та несистематизованістю.

Метою даної статті є з'ясування поняття та сутності професіограми адвокатської діяльності та змісту професіоналізму адвоката.

Виклад основного матеріалу. Вживання категорії «професіограма» покликане сформувати у співрозмовника ясність узагальненого розуміння про саму адвокатську діяльність та особливості, притаманні характеру її реалізації. Стандарти адвокатської діяльності, викладені у формі професіограми, розглядаються більшістю фахівцями у галузі юриспруденції як прогресивний, революційний крок у розвитку та вдосконаленні засад адвокатської діяльності.

Так, Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. під професіограмою пропонують розуміти науково обґрунтовані норми і вимоги професії до видів професійної діяльності та якостей особистості спеціаліста, які дозволяють йому ефективно виконувати вимоги професії, одержувати необхідний для суспільства продукт і разом з тим створюють умови для розвитку особистості самого робітника [1, с. 138-158].

Ми погоджуємось із запропонованим тлумаченням «професіограми адвоката», розробка якої є не тільки бажаним, а і необхідним заходом вдосконалення адвокатської діяльності.

Враховуючи той факт, що адвокатська діяльність є елементом юридичної практичної діяльності в цілому, вона повинна узгоджуватись із загальними правилами та відповідати вимогам останньої, і, в той же час, відрізнитись від інших підвидів своїми, притаманними тільки їй, особливостями.

Вчені вважають, що при розробці професіограми як психологічної моделі юридичної діяльності можуть бути використані характеристики, які застосовуються і для інших видів інтелектуальної праці: суспільне значення праці відповідної професії; галузь використання цього виду праці; склад відповідної професії; особливості професії (політична спрямованість, професійно-етичні вимоги; загальна і професійна підготовка); психологічні особливості діяльності (схильність до професії; загальні та спеціальні здібності; індивідуально-психологічні особливості – темперамент, характер, волеві та комунікативні якості); умови праці й підвищення кваліфікації.

Слід погодитись з такою розширеною структурою професіограми адвокатської діяльності, адже своїм змістом вона охоплює такі різновиди, як: робота правоохоронних органів, нотаріату, юстиції, адвокатури тощо.

Дослідження особи адвоката є неповним без вивчення його правосвідомості та морально-етичної характеристики. Зв'язок цих характеристик з еталонами адвокатської діяльності дозволяє вести мову про професіоналізм адвоката.

Під професіоналізмом адвоката ми пропонуємо розуміти вміння не створювати своїми діями конфлікту, бути терпимим, обмежувати себе навіть у простих життєвих ситуаціях. Незважаючи на те, що будь-які зовнішні прояви емоцій з боку учасників процесу судочинства створюють морально-психологічний вплив на адвоката, він своєю поведінкою повинен не тільки уникати будь-яких спроб надання необдумані відповіді, а і реалізовувати надані йому законом повноваження у дусі неухильного додержання норм права.

Зразок такої поведінки не повинен обмежуватись закріпленням на рівні звичок, традицій, а відображуватись у нормативних актах, які регламентують призначення, порядок організації та функціонування адвокатури в Україні. Це своєрідні вимоги,

які висуваються до адвокатів та адвокатської діяльності, а також їх обов'язки.

Ці зразки поведінки (еталони) повинні бути не тільки бажаною, а допустимою моделлю проявів соціальної активності адвоката у професійній роботі та повсякденному житті. Тобто вони повинні мати практичну спрямованість, бути наближеними до реалій українського буття, позбавленими елементів надлишкової ідеалізації.

Йдеться про так звані стандарти професійної діяльності юристів. Кодифіковані стандарти адвокатської діяльності є жорстокою системою орієнтирів юриста в процесі узгодження своїх професійних прав та обов'язків зі своїм статусом, основними завданнями і принципами діяльності.

Очікування, які адресовано адвокатській діяльності, відображено як у міжнародних нормативно-правових актах, так і у сучасному українському законодавстві. Однак, вироблені та сформовані міжнародною юридичною практикою стандарти адвокатської діяльності зазнають змін в процесі імплементації положень міжнародних нормативно-правових актів до умов життя певного суспільства, функціонування правової системи в тій чи іншій державі.

Не викликає сумніву той факт, що стандарти завжди повинні нести ідею певного еталону, найбільш бажаних уявлень про розвиток суспільних відносин. У зв'язку з цим ми цілком і повністю підтримуємо думки науковців, які стверджують, що стандарти адвокатської діяльності є зразком діяльності адвокатів, якому повинна відповідати їх поведінка [3, с. 128-131].

Безсумнівно, справжній професіонал повинен уміти виконувати свою роботу в будь-якій екстремальній ситуації, підпорядковувати емоції розуму, бути здатним прийняти вольове і відповідальне рішення. Однак це не означає, що в процесі своєї професійної діяльності він перетворюється на механічну істоту, вся сутність якої вичерпується певним набором технологічних операцій. Пожежник повинен гасити пожежу, лікар лікувати, а адвокат захищати. Якщо хтось зі згаданих осіб не виконає своїх обов'язків, немає сенсу в її професійному існуванні.

Трудова діяльність професіонала протікає в соціальному середовищі. Будь-яка професійна група існує і функціонує як така лише остільки, оскільки вона необхідна для існування суспільства. Тому при виконанні професійних обов'язків працівник керується не тільки власними інтересами чи цілями цієї професійної спільності, а й суспільними потребами, загальним інтересом. Єдність професійного та загальнолюдського, корпоративного і соціального є невід'ємною рисою належного вигляду професіонала. При цьому цілісність особистості професіонала служить запорукою гармонії професійного і морального в її структурі.

Успішне виконання професійних обов'язків залежить від кваліфікованості та компетентності фахівців. Аналіз нормативних документів свідчить про те, що різні професійні кодекси включають в себе в якості необхідних вимог норми професійної відповідальності та професійного обов'язку, тобто деонтологічні норми [4, с. 13-22].

Професіоналізм передбачає глибоке засвоєння і усвідомлення змісту професійних обов'язків. Для успішного функціонування особистості в рамках своєї професії необхідно поєднання високого професіоналізму зі здатністю до глибокого усвідомлення відповідальності за результати своєї роботи, готовністю беззаперечно виконувати свій професійний обов'язок.

Одним з найважливіших регуляторів професійної діяльності і критерієм оцінки ступеня розвиненості професійної свідомості особистості стають професійна совість і професійний обов'язок [5, с. 12].

Професіоналізм передбачає високий ступінь відповідальності за професійний рівень працівника, за результати та за процес праці. У свою чергу, зростання професіоналізму, посилення професійно-особистісної самореалізації і внутрішньої мотивації професійної діяльності не тільки стимулює зростання її ефективності, але і веде до зростання почуття відповідальності за результати професійної діяльності, до підвищення загальної задоволеності працею. Сучасні соціологи стверджують, що почуття відповідальності практично в рівній мірі пов'язане як з високими професійними досягненнями, так і з високим ступенем інтегрованості у професійну діяльність. І навпаки, низький рівень досягнень або слабка інтегрованість особистості в її професійну діяльність не сприяють розвитку почуття відповідальності і прийняття її на себе.

Професіоналізм передбачає неухильне виконання професійного обов'язку, професійну відповідальність за процес і результат професійної діяльності представником будь-якої професії. У цьому зв'язку важливою характеристикою професіонала виступають поняття професійної честі і професійної гідності.

Тому й не дивно, що сьогодні стандарти адвокатської діяльності сприймаються як концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль адвокатури у суспільному житті.

Адвокатура є тим суспільним інститутом, який у своїй діяльності поєднує елементи роботи правоохоронних органів з вирішенням проблем пересічних українців. Покликана захищати права та свободи людей, які стали учасниками процесу судочинства, адвокатура нерідко змушена ставати на сторону дійсно винних у вчиненні злочинів чи правопорушень осіб. У такому випадку характер правозахисної діяльності адвоката повинен зводитись до реалізації функції захисту лише в обмежених рамках [6, с. 30-31].

Тобто, участь у процесі захисту, наприклад, вбивці і докладання зусиль до його виправдання аж ніяк не додає плюсів іміджу адвокатської роботи. Однак обов'язок участі у процесі кримінального провадження є невід'ємною складовою роботи адвоката, його служінню інтересам народу. У цьому випадку коректним буде здійснення адвокатом роботи у форматі недопущення порушень принципу законності іншими учасниками кримінального провадження, а також докладання зусиль до ухвалення вироку, в якому покарання дійсно буде відповідати тяжкості вчиненого діяння та враховуватиме можливість майбутньої соціалізації правопорушника після його відбуття.

Загальновідомо, що тільки в результаті набуття професійної правосвідомості професія досягає якісно вищих характеристик, які проявляються в здатності професії до саморегулювання. Останнє втілюється в ідеях, принципах, методах, умовах і порядку регулювання професійної діяльності. Сформульовані правила оформляються в єдиний документ, який забезпечує їх одноманітність. Положення таких документів стають нормативними і набувають значення професійних стандартів, тобто поширюються на всіх представників професії, вимагають підкорення та в разі необхідності забезпечуються заходами примусу [7, с. 7].

Слід наголосити, що всі ці тонкощі адвокатської діяльності важко прописати в тому чи іншому нормативно-правовому акті. У такому випадку на допомогу прихо-

дять принципи права, які виступають керівними ідеями, постулатами у виконанні професійних обов'язків суб'єктом правозастосування.

Деонтологія формулює низку вимог, що визначає ставлення людини до своєї професійної діяльності, виникає разом з диференціацією професій, внаслідок суспільного розподілу праці. Тобто у кожній професії свої стандарти. Деонтологія формує у її носіїв не тільки професійні навички, а й певні риси особистості та ставлення до змісту своєї діяльності [8, с. 286-294].

Гарантуючи право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги, держава прагне, по-перше, забезпечити умови, що сприяють підготовці кваліфікованих юристів для надання громадянам різних видів юридичної допомоги, і, по-друге, встановити з цієї метою визначені професійні та інші кваліфікаційні вимоги та критерії до осіб, які надають таку допомогу.

Дослідження теоретичних і практичних питань, вирішення яких здатне скоротити або запобігти неналежному виконанню адвокатами їх професійних обов'язків, що, у свою чергу, дозволить уникнути процесу залучення адвоката до дисциплінарної відповідальності, тісно переплітається з дослідженням причин і умов, що сприяють вчиненню адвокатом правопорушень. І в тому, і в іншому випадку мова йде про дотримання деонтологічних норм, що встановлені адвокатською спільнотою або закріплені у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і виконання яких здатне запобігти вчиненню адвокатом різного роду зловживань і порушень, що призводять до притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Окрім дотримання деонтологічних норм, професійна майстерність адвоката визначається, з одного боку, сукупністю знань, якими він володіє, з іншого – різноманітністю умінь і навичок ефективного оперування знаннями, вміннями та навичками для належного виконання завдань, що стоять перед адвокатом.

Оцінюючи співпрацю адвокатської спільноти з позиції сьогодення, важко заперечити проти необхідності та доцільності здійснення контролю за якістю роботи молодих адвокатів, включаючи вибіркову перевірку їх адвокатських досьє. Уміння вести досьє, виробляти правову позицію по справі свідчить про певний професійний рівень адвоката-початківця. Якщо в ході перевірки буде встановлено, що адвокат не веде досьє, не готується до судових засідань, і правова позиція складається тільки в його свідомості, то, не доводячи справу до дисциплінарного провадження, можна вказати адвокату на недопущення такої підготовки.

Необхідно організовувати конференції і проводити семінари як з початківцями адвокатами, стажистами і помічниками адвокатів, так і з досвідченими адвокатами, які вже багато років пропрацювали в адвокатурі.

Адвокати, що працюють у регіонах, зазвичай, не спеціалізуються на веденні справ певного напрямку (цивільно-правового, кримінально-правового, адміністративно-правового). Як правило, адвокат укладає угоду з довірительом по кожній справі, незалежно від її галузевої приналежності. Зрозуміло, що не можна звинувачувати адвокатів у некомпетентності, однак, як і в будь-якій іншій професії, вузька спеціалізація є почасти засобом забезпечення якісної (в даному випадку юридичної) діяльності. Виходячи з цього, адвокатське співтовариство в Україні могло б виробити обов'язкове правило, щодо того, що адвокати, які заявляють про себе як про «адвокатів-універ-

салів», зобов'язані з періодичністю, наприклад, один раз на два роки проходити курси підвищення кваліфікації за певними правовими дисциплінами.

Більше того, з метою забезпечення об'єктивного і неупередженого ставлення до оцінки юридичних знань адвоката, до складу комісії, що ухвалює рішення про відповідність знань адвоката чинному законодавству (у широкому сенсі, включаючи і норми міжнародних договорів, і знання міжнародної практики), слід включати суддів, а також професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів.

Проведення зазначених заходів в якості обов'язкового курсу підвищення кваліфікації адвокатів допоможе формальне підвищення кваліфікації перетворити на реальний ценз оцінки рівня юридичної придатності особи, яка займається адвокатською діяльністю.

Значна роль у підвищенні кваліфікації адвокатів має відводитися всесвітній мережі Інтернет. За його допомогою адвокатам надається доступ до великого обсягу довідкової інформації, крім того, є можливість обмінюватися досвідом, отримувати знання про методичні рекомендації з різних питань адвокатської практики і, головне, ці заходи сприяють організації навчання та підвищення кваліфікації адвокатів.

Взагалі, професійні тренінги, незалежно від того, хто є їх організатором, спричиняють потужний вплив на формування практичних навичок у адвокатів, запобігаючи тим самим можливим порушенням і зловживанням при здійсненні адвокатської діяльності. Тренінг практичних навичок можливий тільки через практичну діяльність. «Хочеш навчитися щось робити – спробуй це на практиці». Принципово важливо, що будь-яке пояснення «як робити», будь-яка демонстрація («роби як я») – це тільки інформаційна підготовка до власного навчання. Моделювання практичних ситуацій на семінарі включає весь знайомий комплекс «проб і помилок», і навик освоюється через осмислення власного досвіду.

Висновок. Деонтологічні засади діяльності адвокатів сприяють знаходженню відповіді на питання: як втілити у життя те, що запланував адвокат, або що необхідно йому зробити відповідно до закону, щоб найбільш ефективним чином захистити інтереси особи. Автори вважають, що дане питання може бути врегульовано шляхом прийняття нормативно-правових актів, у яких будуть закріплені деонтологічні засади діяльності адвокатів.

Список літератури:

1. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – [4-те вид.]. – К. : Знання, 2010. – 495 с.
2. Скакун. О. Ф. Юридична деонтологія : підруч. / пер. з рос. – Х. : Еспада, 2008. – 400 с.
3. Галоганов А. П. О Кодексе профессиональной этики адвоката / А. П. Галоганов, И. Л. Трунов // Адвокат. – 2003. – № 3. – С. 13-22.
4. Стецовский Ю. И. Профессиональный долг адвоката и его статус / Ю. И. Стецовский, Г. Б. Мирзоев. – М. : Юнити-Дана, 2003. – 159 с.
5. Федотова Т. А. Профессиональный долг адвоката / Т. А. Федотова // Аграрное и земельное право. – 2008. – № 5. – С. 128-131.
6. Власов А. Профессиональная деятельность адвоката / А. Власов // Российская юстиция. – 2001. – № 6. – С. 30-31.
7. Осауленко О. І. Юридична деонтологія : навч. посіб. / О. І. Осауленко. – К. : Істина, 2008. – 224 с.
8. Гіда С. О. Систематизація підходів щодо розуміння предмету юридичної деонтології / С. О. Гіда // Вісник ЛДГУВС ім. Е.О. Дідоренка. – 2012. – № 3. – С. 286-294.

Поклонская Е. Ю., Компанейцев С. В. Профессиограмма адвокатской деятельности и профессионализм адвоката: понятие и сущность / Е. Ю. Поклонская, С. В. Компанейцев // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 384-390.

В статье раскрыто понятие профессиограммы как научно обоснованных норм, регламентирующих деятельность, и требований, предъявляемых к представителям определенной профессии. Дана характеристика профессионализма адвоката, и доказано, что он предполагает глубокое усвоение и осознание содержания профессиональных обязанностей. Акцентируется внимание, что важной характеристикой профессионала выступают понятия профессиональной чести и профессионального достоинства.

Ключевые слова: адвокат, профессиограмма, профессионализм, профессиональный долг, профессиональная честь, профессиональное достоинство.

PROFESSIOGRAME ADVOCACY AND PROFESSIONALISM OF THE LAWYER: THE CONCEPT AND ESSENCE

Poklonska O. U., Kompaneytsev S. V.

*Crimean faculty of the Odessa State University of Internal Affairs,
Simferopol, Crimea, Ukraine*

Standards of advocacy in the form profессиogram, are considered by most experts in the field of jurisprudence are progressive, revolutionary step in the development and improvement grounds of advocacy. Every profession has its own standards.

Characteristics which apply to other types of intellectual work can be used to develop profессиogram: social value of labor relevant profession; area using this type of work; structure of relevant profession; peculiarities of profession (political orientation, professional and ethical requirements, general and professional training); psychological characteristics of activities (propensity to the profession, general and special abilities, individual psychological characteristics – temperament, character, strong-willed and communication quality); working conditions and advanced training.

Codified standards of advocacy are cruel system benchmarks lawyers in the coordination of their professional rights and responsibilities of their status, the main objectives and principles of activity. Having studied the phenomenon of professional duty, the author has distinguished the features inherent in the lawyer's professional duty and formulated its concept.

The professionalism of the lawyers is the ability not to create conflict with their actions, to be tolerant, limit themselves even in simple situations. Professionalism implies strict performance of professional duty, professional responsibility for the process and the result of professional activity representative of any profession. An important feature of a professional is the concept professional honor and professional dignity.

Deontological fundamentals of the advocacy contribute to finding answers to the questions: how to implement what the lawyer has planned, or what should be done in accordance with the law in order to most efficiently defend the person's interests.

Key words: lawyer, profессиogram, professionalism, professional duty, professional honor, professional reputation.

Spysok literatury:

1. Gusarjev S. D. Jurydychna deontologija (Osnovy jurydychnoi' dijaj'nosti) : navch. posib. / S. D. Gusarjev, O. D. Tyhomjrov. – [4-te vyd.]. – K. : Znannja, 2010. – 495 s.
2. Skakun. O. F. Jurydychna deontologija : pidruch. / per. z ros. – H. : Espada, 2008. – 400 s.
3. Galoganov A. P. O Kodekse professional'noj jetiki advokata / A. P. Galoganov, I. L. Trunov // Advokat. – 2003. – № 3. – S. 13-22.
4. Stecovskij Ju. I. Professional'nyj dolg advokata i ego status / Ju. I. Stecovskij, G. B. Mirzoev. – M. : Juniti-Dana, 2003. – 159 s.
5. Fedotova T. A. Professional'nyj dolg advokata / T. A. Fedotova // Agrarnoe i zemel'noe pravo. – 2008. – № 5. – S. 128-131.
6. Vlasov A. Professional'naja dejatel'nost' advokata / A. Vlasov // Rossijskaja justicija. – 2001. – № 6. – S. 30-31.
7. Osaulenko O. I. Jurydychna deontologija : navch. posib. / O. I. Osaulenko. – K. : Istyna, 2008. – 224 s.
8. Gida Je. O. Systematyzacija pidhodiv shhodo rozuminnja predmetu jurydychnoi' deontologii' / Je. O. Gida // Visnyk LDUVS im. E.O. Didorenka. – 2012. – № 3. – S. 286-294.